

- injektiranje, utrjevanje in kitanje poškodovanih delov ometa,
- odstranjevanje oslabilih beležev na stropu,
- beljenje stropa v originalnem tonu (roza)⁶,
- poslikava bordur na stropu,
- črtna rekonstrukcija manjkajočih delov poslikave (na mestih, kjer je bil zamenjan omet in ob zasteklitvi)
- barvno podlaganje na mestih rekonstrukcije
- retuširanje

Nivo rekonstrukcije manjkajočih delov poslikave bi se določil skupaj z odgovornim konzervatorjem⁷ po dokončnem odkrivanju in retuširanju ohranjenih poslikav.

Naknadne omete na okenskih špaletah smo v večini že odstranili. Vseh nismo mogli, saj bi potem obstajala nevarnost, da zasteklitev pade v kapelo. Investitorju smo predlagali, da se odbije vse naknadne omete, ki držijo zasteklitvi. Nato se lahko zasteklitvi odstrani, izvede morebitna potrebna popravila, nato pa se jih preko kovinskega ogrodja fiksira na obstoječi kamniti okvir. Med nadaljnjimi posegi bi se v pasu, kjer je originalni omet poškodovan, naredilo novega v taki debelini, da bi prekril skrajni rob zasteklitve.

V spodnjem delu zidovja na višini cca 1 m so na novem ometu vidni sledovi kapilarne vlage. Iz tega bi lahko sklepali, da prezračevalna kineta na teh mestih ni povsem učinkovita. Premisliti je potrebno o ukrepih, s katerimi bi se problem vlage rešilo. V nasprotnem primeru se bodo lahko poškodbe zaradi vlage sčasoma pokazale tudi na rekonstrukciji poslikave, če bo na teh mestih izvedena.

V Šentjoštu, oktober 2009

Vid Klančar

Priloga:

- fotodokumentacija na CD nosilcu

⁶ S tem bi se preslikalo tudi cvetlična tihožitja, kasnejšega izvora.

⁷ Tomaž Golob, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Novo Mesto

Kartuši na SV (levo) in JV (desno) pilastru

V poljih med okni in pilastru so med ornamenti naslikane še angelske glavice.

Angelski glavici vključeni v ornamentalno poslikavo.

Strop ni bil poslikan, razen bordur po obodu oboka, ki je bil sicer v originalu prepleskan v roza barvi.

SMERNICE ZA NADALJNJE POSEGE

Predlagamo sledeče postopke, ki bi jih izvedli v drugi fazi konservatorsko-restavratorskih posegov:

- dokončno odstranjevanje beležev na stenah,
- odstranjevanje preslikav na S steni,
- utrjevanje oslabeledih delov ometa z nanokalkom
- kitanje ob zasteklitvi,

Poslikava nad oknom V stene.

V manjših kartušah prizori še niso povsem razjasnjeni. Kartuša na JZ pilastru prikazuje sv. Izidorja na polju med molitvijo. V ozadju so cerkev in volovska vprega s plugom. SZ kartuša na pilastru prikazuje dve ženski in eno moško figuro ob odprti skrinji z lonci. Tu gre morda za prizor, ko sv. Izidor in žena ubožni ženi (naslikana s palico) dajeta hrano.

Kartuši na JZ (levo) in SZ (desno) pilastru

Na SV pilastru je sv. Izidor, ki ob jati ptic po tleh meče seme. Morda gre za ponazoritev opisa iz legende, ki pravi, da je svetnik kljub svoji revščini s hrano poskrbel tudi za ptice. Na JV pilastru sta naslikani moška in ženska figura, vsaka na svojem oblaku, roke pa stegujeta eden k drugemu v objem. Morda gre za sv. Izidorja in ženo Marijo Torbija (tudi svetnica), ki sta se ponovno srečala v nebesih.

ni zmenil in je naprej molil, Ko je končal z molitvijo, je šel k svojim ovcam. Te so bile cele, volk zraven pa raztrgan.

Skoraj pozabljena pa je legenda, ki se je ohranila v ljudskih pripovednih pesmih o sv. Izidorju. Kot vojak naj bi bil pokopan na travniku. Na grobu, kjer so ga pokopali, je nenavadno hitro rasla detelja. Zvečer so jo pokosili, a jo je bilo treba naslednji večer spet pokositi. Tako so pomislili, da gre morda za grob svetnika. Grob so izkopali in našli nestrohnjeno Izidorjevo telo.

Izidor in žena Marija sta bila znana tudi po tem, da sta vedno našla tolažbo in pomoč za pomoči potrebne. Tako sta kljub temu, da sta bila sama revna, s hrano pomagala revežem. Legenda pravi, da so tudi ptice in gozdne živali dobile svoj del.

Poslikave na V in Z steni kapele prikazujejo dogodke iz življenja in legend o sv. Izidorju. Na osrednji, severni steni je naslikan oltar z dvema svetnikom in osrednjo nišo, v kateri je nameščena uokvirjena slika na platnu.

Vzhodna in zahodna stena sta simetrični. Ostenje in pilastre prekrivajo ornamenti z rastlinskimi motivi, med ornamenti pa so kartuše, v katerih so naslikani prizori iz življenja sv. Izidorja. Dve večji kartuši sta nad oknoma in štiri manjše, na vsakem pilastru po ena.

Na V steni je v kartuši nad oknom naslikan prizor z angeli, ki Izidorju pomagajo pri oranju. Dve volovski vpregi vodijo angeli, eno pa Izidor. Desno v ozadju gospodar opazuje Izidorja.

Poslikava nad oknom V stene. Volovski vpregi, ki jih vodijo angeli sta naslikane v levem delu, kjer zaradi trdovratne sige odstranjevanje še ni bilo v celoti dokončano.

Na Z steni je prizor, ko otroci Izidorja opozorijo na volka, ki je napadel njegove ovce. V levem kotu kartuše je naslikan grob, močno poraščen s travo, kar bi tudi lahko izhajalo iz legende o nenavadno hitri rasti detelje nad Izidorjevim grobom.

Na naslikanem oltarju so bile narejene sonde s skalpelom, mokro gobico in artpill metodo⁴. Z vsemi metodami se je na mestih sond dokaj učinkovito odstranilo preslikavo, vendar ni gotovo, ali bo originalna plast to povsod prenesla. Vprašljiva je obstojnost modre barve zavese, problemi pa se bodo verjetno pojavili tudi v spodnjem delu zidu, kjer so vidni znaki preteklih problemov s preveliko navlaženostjo zidu.

Površina okoli naslikanega oltarja

Površina okoli oltarja je bila prebeljena. Narejenih je bilo nekaj sond iz katerih je razvidno, da je bilo naslikano tudi ozadje oltarja

Beleže se je na mestih učinkovito odstranjevalo s kladivcem in skalpelom.

Strop

Na stropu je bilo narejenih več sond iz katerih se lahko sklepa, da ni bil poslikan. Povsod pa se na stiku s stenami pojavlja bordura v modri, sivi in rdeči barvi. Levo in desno od oltarja sta na stropu (nad pilastrom) naslikani dve cvetlični tihožitji, ki ju je Kleinert v kazeinski?? tehniki naslikal leta 1928. Sonda je pokazala, da se bordura nadaljuje tudi pod tihožitjem.

IKONOGRAFIJA IN SV. IZIDOR⁵

Sv. Izidor goduje 15. maja in je najbolj poznan kot zavetnik kmetov in priprošnjik za dobro letino, proti suši in za dež. Rojen je bil okoli leta 1070 v revni družini v bližini Madrida. Živel je v Španiji, kjer je pri plemenitašu de Vergasu služil kot hlapec – poljedelec. Vse življenje je delo povezoval s služenjem Bogu. Bil je zelo pobožen, hkrati pa zelo dober poljedelec. Delo poljedelca naj bi opravljal celo življenje. Ljudsko izročilo včasih omenja tudi njegovo vojaško službo, kljub temu, da naj nikoli ne bi bil vojak. Bil je poročen z Marijo Torbia, ki je bila tudi razglašena za svetnico. Umrli je 15. maja 1130 pri Madridu, kjer je bil tudi pokopan. Številni ljudje so že kmalu po njegovi smrti romali na grob s priprošnjami, njegovo čaščenja pa se je po vsej Evropi razširilo še preden je bil razglašen za svetnika. Njegove posmrtne ostanke so kasneje preselili v cerkev sv. Andreja na trgu Plaza de los Carros v Madridu, kjer ima svojo kapelo. Za svetnika je bil razglašen leta 1622. K temu je pripomogla tudi čudežna ozdravitev kralja Filipa III. Ta je namreč nekoč po vrnitvi s potovanja smrtno zbolel. Prosil je, naj mu prinesejo Izidorjevo relikvijo. Ko se jo je dotaknil, je v trenutku ozdravel. O njegovem svetniškem življenju je ohranjenih več legend.

Najbolj poznana pravi, da mu je zaradi uspehov pri opravljanju poljedelskih del gospodar dal pomembnejši položaj. Njegovi sodelavci so ga zaradi zavisti začeli tožariti gospodarju, da zanemarija svoje delo in kar naprej moli. Ta se je hotel sam prepričati o obtožbah in ga je šel naskrivaj opazovat. Zagledal je Izidorja, ki je molil pred znamenjem, na polju pa sta angela z volovsko vprego orala zemljo.

Druga, manj znana legenda pravi, da so nekega jutra otroci pritekli v cerkev, kjer je Izidor molil in mu povedali, da je volk napadel njegove ovce. Izidor se za povedano

⁴ Artpill metoda je postopek nanašanja kavčuka v tekoči obliki, kateremu se primeša topilo. Ko se mešanica posuši, se odstrani iz ometa.

⁵ Podatki o svetniku so bili dobljeni iz različnih virov (Vera Schaubert in Hanns Michael Schindler, *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1995, str. 226-227 ; Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev*, prva knjiga, Družina, Ljubljana 1989, str. 304,305 ; Josip Pajek, *Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev*, Ljubljana 1884, str. 172 ; *Leto svetnikov*, drugi del, Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana 1970, str. 381, 382)

- morebitne manjše ostanke beležev odstranilo s skalpelom. Ponekod se je postopek lahko pospešilo z vlaženjem z vodno pulpo ali razpršilko.
- Kjer je bila oprijemljivost močnejša, se je beleže odstranjevalo s skalpeli s silo. V tem primeru so včasih posamezni kosci beležev ostali na poslikavi.
 - Kjer je bila oprijemljivost trdovratna, mestoma ojačena s sigo, se je najprej zgornje, lažje odstranljive nanose beležev odstranilo s skalpeli, preostanek pa s skalpeli in rotacijskimi brusnimi glavami. Najbolj trdovratne predele se je ponekod predhodno mehčalo s pulpo, prepojeno z alkoholnim kisom in radensko.
 - Okoli okenskih špalet je bil poleg nanosov beležev v širini cca 15 cm nanesen tudi premaz z oljno barvo. V veliki večini je to zelo otežkočalo odkrivanje originalne poslikave. Mehčanje z amonijevim karbonatom ali kisom ni obrodilo sadov. Na teh mestih smo odstranjevanje izvedli večinoma z brusnimi glavami, ponekod pa zaključili še s skalpeli.
 - Okenske špalete (razen leva špaleta na Z steni) so bile ob vzdavi vitrajnih zasteklitev ometane¹. Z ometom se je fiksiralo zasteklitev, ki je bila prislonjena na kamniti okvir. Pri tem so odstranili del originalnega ometa, v širini 2-4 cm ob zasteklitvi, ostali omet s poslikavo pa je ostal nepoškodovan. Omet se je odstranilo s kladivom in dletom, za tem pa morebitne ostanke še s skalpelom.

Tehnika odstranjevanja poslikav se je po površini ostenja izbirala lokalno, glede na ugotovljeno stanje, ki se je lahko spreminjalo iz decimetra v decimeter. Na oprijemljivost je verjetno vplivalo več dejavnikov, predvsem površinska struktura ometa in težave z navlaženostjo zidu v preteklosti, ki so mestoma privedle do nastajanja trdovratne sige. V splošnem pa je bilo odstranjevanje težavnejše v spodnjem delu, kjer bil vpliv kapilarne vlage večji.

Neodkriti so ostali školjke nad okni,² simsi nad pilastri in spodnji del Z stene.

Mehčanje beležev in sige se je poizkusno izvedlo tudi s pulpo, prepojeno z 10% raztopino amonijevega karbonata in artpill metodo, a metodi za ta namen nista bili učinkoviti.

Na barvi ozadja (roza) so vidni sledovi kemične spremembe, saj je barva na nekaterih območjih potemnela do temno modre. Dejanski vzrok bomo preverili z analizo vzorcev.

S stena

Površino S stene lahko delimo na dva dela:

Arhitektura oltarja s svetniki

Ta je bila do l. 1928³ verjetno ohranjena v originalu. Tega leta je slikar Kleinert poslikal strop cerkvene ladje. Hkrati pa zelo verjetno tudi preslikal naslikan oltar. Preslikava oltarja je bila izvedena verjetno v suhi apneni tehniki., saj je lahko odstranljiva.

¹ Okni sta istega tipa kot v ladji cerkve, ki v nekaterih primerih nosijo letnico 1961, kar bi verjetno kazalo tudi na čas vzdave oken v kapeli sv. Izidorja.

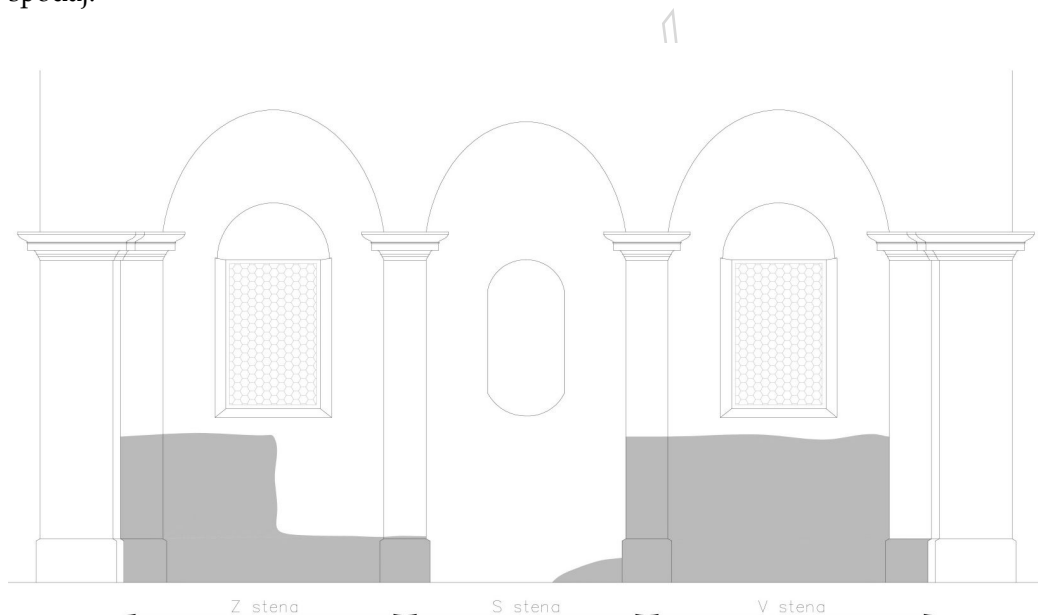
² Narejenih je bilo nekaj sond, ki kažejo, da so bile tudi poslikane z ornamentami.

³ Nad SV pilastrom je pod cvetličnim tihožitjem napisano 'Reno 1928'. Predpostavljamo, da je bilo hkrati s preslikavo oltarja naslikano tudi cvetlično tihožitje.

UVOD

Kapela sv. Izidorja v cerkvi Marijinega rojstva na Trški gori je bila najverjetneje poslikana ob gradnji, saj je poslikava naslikana v fresko tehniki – na svež omet. Letnica gradnje je izpričana na S fasadi – 1756. Notranjost kapele je bila kasneje večkrat prebeljena, razen naslikanega oltarja na S steni, ki je bil preslikan neposredno čez original. Verjetno gre za delo Antona Postla.

Kapela je približno kvadratnega tlorisa. Na vogalih so pilastri, na katerih sloni obokan strop. Stene so poslikane v pravi fresko tehniki. Površina ometa je kljub temu ponekod zelo groba, predvsem v kartušah nad oknom. Na V in Z steni je v ometu vidna dnevница v višini cca 260 cm. Celotna kapela, razen naslikanega oltarja na S steni, je bila pred posegom prekrita z več sloji beležev. Sonda na Z steni je pokazala na 4 nanose beleža prek originalne poslikave. Poslikava je ohranjena povsod, razen v spodnjem delu ostenja, kjer je bil omet zaradi vlage v zidovju na V in Z steni odbit do višine cca 190 cm, razen JV pilastra in desna polovica Z stene, kjer je bil omet odbit do višine cca 60 cm. Poslikava S stene je ohranjena do tal, razen manjšega dela desno spodaj.

Shematski prikaz ometov, ki so bili pred leti odstranjeni in narejeni na novo.

OPRAVLJENI KONSERVATORSKO-RESTAVRATORSKI POSEGI

Med prvo fazo posegov, ki so bili izvedeni v septembru 2009, se je na V in Z steni kapele odstranilo večino beležev. Nekaj sond je bilo narejenih tudi na zadnji, S steni in po stropu.

V in Z stena

Odstranjevanje beležev je potekalo mehansko. Način odstranjevanja beležev je bil odvisen od oprijemljivosti prvega (modrega) beleža z originalnim ometom.

Prevladovali so naslednji načini:

- Na mestih, kjer je bila oprijemljivost slaba se je beleže odstranjevalo s klavinci, pri čemer so kosci beležev odpadali, poslikava pa se ni poškodovala. Za tem se je